SCIENCE

PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences

Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

Son 4. Jild 4.

2024

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPR1342V4I4Y2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 4 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймахамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалохонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Рахман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич - юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна - педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васила Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Карамаддиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович –сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич –сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари" электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM" масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Qurbonov Murodjon Dehqonboy o‘g‘li
“KASHKULI SALIMIY” ASARIDA USMONIY HUKMDORLAR TARIXINING YORITILISHI........ 12-17

Ismoilova Diyoraoy Xursandjon qizi
AMIR NASRULLOH DIPLOMATIYASI 18-23

Турсунов Фаррух Ғуломович
ЎЗБЕКИСТОН ҲУДУДИДАГИ ТОЖИКЛАРГА ХОС УРФ-ОДАТ ВА МАРОСИМЛАР 24-28

Usmonaliyev Isroiljon Ibrohimjon o’g’li
FARG’ONA VODIYSIDA “O’ZBEK” ETNONIMINING TARQALISHI 29-34

Djurayev Ikrom Nematovich
YEVROOSIYO CHORVADOR QABILALARINING FARG‘ONA VODIYSIGA KIRIB KELISHI....... 35-40

Esanova Nilufar Pulatovna
MUSTAQILLIK YILLARIDA O‘ZBEKISTONDA YENGIL SANOAT SOHASIDAGI O‘ZGARISHLAR 41-46

Абдураҳимова Сабоҳат Эргаш қизи
БУХОРО АМРЛИГИ ДАВРИДА ЧИРОҚЧИ ТУМАНИНИНГ ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ ТАРИХИ 47-53

Toshturov Shuxrat
MUSTAQILLIKKACHA BO‘LGAN DAVRDA NAVOIY VILOYATI SANOAT KORXONALARINING EKOLOGIK MUHITGA TA’SIRI 54-60

Kanimkulov Olimjon Sheraliyevich
AKADEMIK YAHYO G‘ULOMOV FAOLIYATI HAQIDA QAYDLAR (“XORAZMNING SUG‘ORILISH TARIXI” ASARI MISOLIDA)........ 61-65

Begniyazova Gozzal Allambergenovna
QORAQALPOQ XALQ ERTAKLARINING YIG'ILISHI VA NASHR QILINISHI........ 66-70

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Султонов Баходир Файзуллаевич, Тураева Гулизахро Каххоровна, Норбўтаев Бахтиёр Абдурахимович
СИРДАРЁ ВИЛОЯТИ ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА ДОНЛИ ЭКИНЛАР ХОСИЛДОРЛИГИНИНГ 2024-2027 ЙИЛГАЧА БЎЛГАН ПРОГНОЗ ПАРАМЕТРЛАРИ........ 71-78

Abdiganieva Zarapshan Salievna
YANGI O‘ZBEKISTONDA AHOLI TURMUSH DARAJASINI OSHIRISHDA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI 79-85

Otaxonova Odinaxon Inomovna
QORAMOLCHILIK MAHSULOTLARI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA OZUQA BAZASINI YAXSHILASHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI 86-94

Рахимов Ойбек Бахтиёрович
СУҒУРТА ХИЗМАТЛАРИ БОЗОРИДА МАРКЕТИНГ ФАОЛИЯТИНИ РЕЖАЛАШТИРИШ АСОСЛАРИ 95-99

Хушмурадов Оман Намозович
СУВ ХЎЖАЛИГИНИ БОШҚАРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ 100-110

Saitkamolov Muxammadxoʻja Sobirxoʻja oʻgʻli, Karabayev Rustam Zafarovich
BULUTLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA BIZNES JARAYONLARNI TASHKIL ETISH YOʻLLARI 111-125

Фаттахова Муниса Абдухамитовна
ПОНЯТИЕ И ПУТИ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ КРЕДИТНЫМ ПОРТФЕЛЕМ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ 126-133

Isayev Jahongir Muzaffarovich
SANOAT KORXONALARINI RIVOJLANTIRISHDA AXBOROT TIZIMINI TA'MINLASH IQTISODIY MEXANIZMNING ASOSIY YOʻNALISHI SIFATIDA 134-140

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Tilavova Umida Qahramonovna
RAQAMLI JAMIYATLAR TIZIMIDA INFORMATSION ETIKA KATEGORIYA VA TAMOYILLARINING AHAMIYATI 141-147

Yulchiyev Avazbek Maxamadjonovich
IJTIMOIY TEXNOLOGIYALAR HAQIDAGI G'OYALARNING SHAKLLANISH EVOLYUTSIYASI 148-154

Каримова Гулчеҳра Абдукаримовна
ДУНЁ ДИНЛАРИ ВА ТАЪЛИМОТЛАРДА ОТАЛИКНИ ТУШУНИШ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ 155-163

Turabova Sevara Kattaqulovna
ISLOM FALSAFASIDA DALILLASH VA BAHS YURITISH USULI ZAMONAVIY ARGUMENTLASH NAZARIYASI TALQINIDA 164-168

Muminov Nozim Naimovich
THE PHENOMENOLOGICAL APPROACH IS THE KEY TO UNDERSTANDING THE SPREAD AND TRANSFORMATION OF SUFISM IN THE WEST 169-175

Турсунов Мухиддин Болтаевич
СОЦИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЁЖИ 176-180

Mamarasulov Ulugʻbek Umirzoqovich
SPORT TURLARINING FALSAFIY-ESTETIK TAHLILI 181-184

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Исанова Феруза Тулқиновна
ЎЗБЕК ТИЛИДА ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ СОҲАСИГА ОИД ЛЕКСИК БИРЛИКЛАР ВА УЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ 185-191

Петрухина Наталья Михайловна
КОРАНИЧЕСКИЕ МОТИВЫ В ТВОРЧЕСТВЕ А.С.ПУШКИНА И ЕГО СОВРЕМЕННИКОВ 192-197

Исаров Оман Рисалиевич
ЎЗБЕК ВА ИНГЛИЗ ТИЛЛАРИДА ТАКСИС КОНВЕРБИАЛ ВЕРБАЛИЗАЦИЯСИ 198-205

Родина Ирина Витальевна
АНТИНОМИЧЕСКАЯ ПАРА «МЕСТЬ» И «ПРОЩЕНИЕ» В ПОВЕСТИ-СКАЗКЕ Л. БОРОДИНА «ГОД ЧУДА И ПЕЧАЛИ» 206-211

Ataeva Gulchekhra Bakhtiyorovna
THE ROLE OF IDIOMS IN ENHANCING BUSINESS COMMUNICATION: A STUDY ON THE USAGE OF IDIOMS IN BUSINESS LETTERS 212-220

Erkinova Marxobo
ASSOTSIATIV MAYDON HOSIL QILISHDA LINGVISTIK OMILLARNING O‘RNI 221-229

Gulyamova Shahzoda Baxtiyor qizi
O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI MATNLARNING SINTAKTIK STRUKTURASI VA PRAGMATIK XOSLANISHI 230-234

Batyrkhanova Madina Oybekovna
THE SOMATIC CULTURAL CODES IN THE STUDY OF ENGLISH, RUSSIAN AND UZBEK PHRASEOLOGISMS 235-244

Aslonov Shahram Sherzod ugli, Saidova Marjona Abdimutal qizi
PECULIARITIES OF TRANSLATION OF POLITICAL TEXTS IN SIMULTANEOUS INTERPRETATION 245-250

Olimova Dilafruzxon Baxtiyorjon qizi
INGLIZ VA O’ZBEK TILLARIDA SUBYEKTIV BAHONING IFODALANISHI 251-254

Bobojonov Dilshod Jumaqul o‘g‘li
INGLIZ VA O‘ZBEK GAZETA SARLAVHALARIDA PUBLISISTIK USLUB BELGILARINING NAMOYON BO‘LISHI 255-260

Абдуллаева Нилуфар Рамазоновна, Шаймарданова Мухлиса Усмановна
СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КОНЦЕПТА “РАСТЕНИЕ” В СОПОСТАВЛЯЕМЫХ ЯЗЫКАХ 261-266

Xayrulloeva Sitora Lutfulloevna
PSYCHOLOGICAL NOVELS OF US AND THE DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGYSMS 267-272

Qudratova Muxiba Kamolovna
“LYUIS KERROLLNING ALISA MO‘ JIZALAR MAMLAKATIDA ASARIDAGI HAYVON OBRAZLARINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI” 273-279

Убоженко Анна Станиславовна
ОСОБЕННОСТИ ТЮРКСКИХ ЗАИМСТВОВАНИЙ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ 280-285

Тухтаева Наргисхон Исамутдиновна
ОТРАЖЕНИЕ ДУХОВНОГО УПАДКА ОБЩЕСТВА И ЕГО ПОСЛЕДСТВИЙ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ 286-292

Gulnora Xolmurodova Sattorovna, Bo‘ronova Mekkamtosh Xoliqulovna
INGLIZ VA O’ZBEK LISONIY MANZARASIDA MAQOLLARNING O’RNI 293-297

Алибаева Лола Намазовна
ЖЕНСКИЕ ОБРАЗЫ В РАССКАЗАХ Л. ПЕТРУШЕВСКОЙ 298-303

Eshqurbonova Aziza Bozor qizi
DIALOGIK NUTQDA SAVOLLARNING IFODALANISHI 304-308

Norova Rahima Fayzulloevna
O'ZBEK VA INGLIZ ADABIY ERTAKCHILIGIDAGI SEHRLI VOSITALARNING QO'LLANISHIDA O'XSHASH JIHATLAR 309-316

Egamberdiyeva Iroda Abdurahimovna
TRANSLATIONS OF HISTORICAL WORKS INTO ENGLISH 317-323

Axmedova Adolat Ravshan qizi
GASTRANOMIYA TUSHUNCHASI HAMDA GASTRANOMIK REKLAMA MATNLARI 324-330

Asqarova Madina Boymurod qizi
KORPUS LINGVISTIKASIDA MATN ANNOTATSIYASINING LINGVISTIK MUAMMOLARI 331-334

Калниязов Есемурат Шамшетович
ГОСТЕВОЙ ЭТИКЕТ И СИСТЕМА ЦЕННОСТЕЙ 335-342

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Bahodir To'raev
HUQUQIY MADANIYAT VA HUQUQIY TARBIYANING DEMOKRATIK DAVLAT RIVOJLANISHIDAGI ROLI 343-351

Турсоатов Содиқ
РАҒБАТЛАНТИРУВЧИ ҲУҚУҚИЙ СИЁСАТ ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИ 352-357

Хидиров Фурқат Шукуруллаевич
МАҲАЛЛА ҲУҚУҚ-ТАРТИБОТ МАСКАНИ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ТАРТИБИНИНГ АСОСИЙ ВАЗИФАЛАРИ 358-363

Рахимбаев Уткир Файзуллаевич
ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ КРИТЕРИЕВ ОЦЕНКИ ИНФРАСТРУКТУРЫ И СЕРВИСА ДЛЯ ТУРИСТОВ 364-372

Турсынбаев Азизбек Халмурзаевич
МЕЖВЕДОМСТВЕННОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КАК СПОСОБ РЕАЛИЗАЦИИ ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТИ 373-377

Yakubov Abduraxmon Turayevich
TA'LIM HUQUQINING HUQUQIY SAVODXONLIKNI AMALGA OSHIRISHDAGI O'RNI 378-382

Rasulov Salimbek Baxtiyor o'gli
YEVROPA KENGASHINING KORRUPSIYA UCHUN JINOIY JAVOBGARLIK BO'YICHA KONVENSIYASI – KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHNING ZAMONAVIY XALQARO HUQUQIY ASOSLARIDAN BIRI SIFATIDA 383-387

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Хайров Расим Золимхон угли
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА 388-395

To'rayev Panji To'xtayevich
OLIY TA'LIM MUASSASASIDA KURASHCHILARNI PSIXOLOGIK JIHATDAN TAYYORLASH 396-400

Xushnazarova Ma'mura Nodirovna
TALABALARNI KASBIY-PEDAGOGIK FAOLIYATGA TAYYORLASHDA IJTIMOIY FAOLLIKNING AHAMIYATI 401-406

Yuldasheva Sayyora Aliaskarovna
TA'LIM TIZIMIDA INGLIZ TILINI INTEGRATSION O'QITISH 407-411

Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich
SPORT MASHG'ULOTLARI JARAYONIDA PEDAGOGIK NAZORATNING AHAMIYATI 412-418

Абдувахобов Искандер, Гизатулина Ольга Ивановна
ОРГАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В СМЕШАННЫХ СРЕДАХ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВУЗА 419-426

Назарова Озода Шавкатовна
СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ И МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ 427-432

Pirnazarova Sevara Doniyor qizi
OLIY O‘QUV YURTLARIDA XORIJIY TILNI O‘QITISHDA O‘YIN USULLARINI QO‘LLASH 433-438

Ko’ziyeva Gulnoza Maxamadaliyevna
BOSHLANG'ICH SINF O'QITUVCHILARINING PEDAGOGIK SALOHIYATINI OSHIRISH METODIKASI 439-444

Умирзокова Сурайё
ТАЛАБАЛАРНИНГ КИНЕТИК ИНТЕЛЛЕКТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАР ТАЖРИБАСИ 445-451

Olimova Nigora
MUVAFFAQIYATLI O’RGANISHDA SINFNI BOSHQARISH KO’NIKMALARINING AHAMIYATI 452-463

Nabiyeva Firuza Odil qizi
“ELEKTROMAGNETIZM” BO’LIMINI O’QITISHDA AMALIY MASHG’ULOTLARNING AHAMIYATI 464-471

Sobirova Oygul Alimovna
BO‘LAJAK MUSIQA O‘QITUVCHILARIDA METODIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING MAVJUD HOLATINI TAHLILIY BAHOLASH 472-479

Shermatov G’ulom Kaxxorovich
IMPROVING THE TECHNIQUE OF BADMINTON SPORTS TRAINING 480-486

Shamirzayeva Zarifa Xudoyorovna
TALABALARDA KASBIY KO`NIKMALARNI SHAKLLANISHIDA MIKROTA`LIM O`QITISH TEXNOLOGIYASINING SAMARALI JIHATLARI 487-492

Ziyadullayeva Dilafruz Xudayberdiyevna
O’SMIRLARDA YETAKCHILIK XUSUSIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA KOMPETINSIYAVIY FAOLIYATNING PEDAGOGIK ASOSLARI 493-498

Muydinov Firuzjon Farxodjonovich
TIBBIY TA’LIM TALABALARIDA MEDIAKOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI 499-505

Egamberdiyeva Feruza Abdimannonovna
MULTIMEDIA TEXNOLOGIYALARIGA ASOSLANGAN DASTURIY TA‘MINOTNI LOYIHALASH 506-510

Худойбердиева Дурдона Баходир қизи
ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ОБУЧЕНИЯ В РАБОТЕ С ОДАРЕННЫМИ ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА 511-516

Курбонов Дониёрбек Кахрамонович
ОБУЧЕНИЕ ПОЭЗИИ С ПРИМЕНЕНИЕМ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ 517-524

Shamsiddinov G'iyos Xusniddin o'g'li, Jurayeva Feruza Baxtiyor qizi
IQTISODIYOT YO'NALISHI TALABALARIGA EKONOMETRIKA FANINI O'TISHNING INTERAKTIV USULLARI 525-532

Эрназаров Алишер Эргашевич, Бекмурадов Зариф Хуррамович
ЎҚУВ МАШҒУЛОТЛАРИНИНГ МОДУЛЛИ ВА ЛОЙИҲАЛАШТИРИЛГАН ТУРЛАРИ ҲАМДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ 533-539

SCIENCE PROBLEMS.UZ

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари. -№ 4 (4) - 2024
ISSN: 2181-1342 (Online)
https://scienceproblems.uz

Asqarova Madina Boymurod qizi
Tayanch doktarant, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
E-mail: madina.asqarova.315@gmail.com

KORPUS LINGVISTIKASIDA MATN ANNOTATSIYASINING LINGVISTIK MUAMMOLARI

Annotatsiya. Ushbu maqola korpus lingvistikasida matnlarni annotasiyalash ya'ni izohlash masalarini o'rganadi. Bugungi kunda korpus lingvistkasida katta hajimdagi matnlarni lingvistik nuqtai nazardan razmetkalash dolzarb masalaga aylangan. Lingvistik annotatsiya korpus tilshunosligining asosiy tushunchalaridan biridir. Korpusdagi matnlarni lingvistik razmetkalash matnlarga va ularning tarkibiy qismlariga lingvistik va ekstralingvistik ma'lumotlarni biriktirishdir. Mukammal annotatsiya tadqiqotchiga qidirilayotgan so'z, so'z shakl va kontruksiyani topishni osonlashtiradi. Chunki oddiy elektron matnda uning xarakterini ochuvchi alohida ma'lumot (annotatsiya) mavjud emas. So'zlarni morfologik teglash usullari va unlarni til o'rganishdagi ahamiyati asosiy masala deb qaralgan.

Kalit so'zlar: korpus, korpus lingvistikasi, annotatsiya, teglash, lemma, morfologik razmetka, semantik izoh, morfosintaktik izoh, sintaktik izoh.

Asqarova Madina
PhD researcher
The Uzbek State World Language University

LINGUISTIC PROBLEMS OF TEXT ANNOTATION IN CORPUS LINGUISTICS

Abstract. This article examines the issues of annotating texts in corpus linguistics. Today, in corpus linguistics, the classification of large volumes of texts from a linguistic point of view has become an urgent issue. Linguistic annotation is one of the main concepts of corpus linguistics. Linguistic classification of texts in the corpus is the attachment of linguistic and extralinguistic information to texts and their components. A good annotation makes it easy for the researcher to find the desired word, word form and construction. Because there is no special information (annotation) revealing its character in a simple electronic text. The methods of morphological tagging of words and their importance in language learning are considered to be the main issue.

Key words: corpus, corpus linguistics, annotation, tagging, lemma, morphological tagging, semantic annotation, morphosyntactic annotation, syntactic annotation.

Аскарова Мадина
доктор философии, научный сотрудник
Узбекский государственный университет мировых языков

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ТЕКСТОВОГО АННОТИРОВАНИЯ В КОРПУСНОЙ ЛИНГВИСТИКЕ

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы аннотирования текстов в корпусной лингвистике. Сегодня в корпусной лингвистике актуальным вопросом стала классификация больших объемов текстов с лингвистической точки зрения. Лингвистическая аннотация является одним из основных понятий корпусной лингвистики. Лингвистическая классификация текстов в корпусе – это прикрепление лингвистической и экстралингвистической информации к текстам и их компонентам. Хорошая аннотация облегчает исследователю поиск нужного слова, словоформы и конструкции. Потому

что в простом электронном тексте нет специальной информации (аннотации), раскрывающей его характер. Основным вопросом считаются методы морфологической разметки слов и их значение в изучении языка.

Ключевые слова: корпус, корпусная лингвистика, аннотация, разметка, лемма, морфологическая разметка, семантическая разметка, морфосинтаксическая разметка, синтаксическая разметка.

DOI: https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I4Y2024N48

Kirish. Jahonda axborot texnologiyalarini ilm fanga tatbiq etish XX asrning 40-yillarida jadal rivojlandi. Buning natijasida tilshunoslikda avtomatik tarjima, kompyuter lingvistikasi, korpus lingvistikasi kabi yoʻnalishlar paydo boʻldi. XX asrning 50-yillarida avtomatik morfologik tahlil tizimlari ishlab chiqildi va ularni tabiiy tillarga ishlov berish hamda mashina tarjimasi sohalarida foydalana boʻshlandi. Tilshunoslikda elektron korpuslarni yaratish XX asr oxirlarida dolzarb masalaga aylandi. Dastlabki elektron korpus 1960-1961- yilda V. Nelson Fransis va Henry Kuchera tomonidan yaratilgan Broun korpusi boʻldi. Mazkur korpus 1961-yilda Amerika Qoʻshma shtatlarida nashr etilgan asarlardan toʻplangan jami 1 million soʻzdan iborat 2000 soʻzli 500 ta namunani oʻz ichiga oladi. Ushbu korpus ingliz tilidagi soʻzlarning chastotasi va tarqalishini ilmiy oʻrganishda muhim rol oʻynadi. Tilshunoslikning murakkab olamini oʻrganish uchun korpus atrofidagi terminlarni tushunish juda muhimdir. XXI asrga kelib millionlab soʻzlarni lingvistik annotatsiya qila oladigan dasturlar paydo boʻldi. Yaratilgan dasturlarning aksariyati korpus tarkibidagi axborotning qaysi vaqtga ishora qilayotganligini, zamonini ifodalovchi grammatik shakllar va vaqt maʼnoli lugʻaviy birliklarga koʻra tahlil qilish imkoniyatiga ega.

Adabiyotlar tahlili va metodalogiya. Lingvistik annotatsiya korpus tilshunosligining asosiy tushunchalaridan biridir. Korpusdagi matnlarni lingvistik razmetkalash (izohlash,tagging, annotatsiya) – matnlarga va ularning tarkibiy qismlariga lingvistik va ekstralingvistik maʼlumotlarni biriktirishdir. Mukammal annotatsiya tadqiqotchiga qidirilayotgan soʻz, soʻzshakl va konstruksiyani topishni osonlashtiradi.[1; B.250.] Chunki oddiy elektron matnda uning xarakterini ochuvchi alohida maʼlumot (annotatsiya) mavjud emas. Bizga shunchaki soʻz kerak boʻlsa, buni odatiy matn muharriri ham topib bera oladi. Lekin soʻzning grammatik maʼnosi, tuzilishini “tushunadigan” matn bilan ishlash juda koʻp afzallik va qulaylikka ega boʻladi. Faqat leksemani emas, balki soʻzshaklni qidirish kerak boʻlsa, bunday dasturiy taʼminot – korpus tadqiqotchi yoki foydalanuvchiga juda katta yordam berishi mumkin. Korpusda matnlarni razmetkalash turli xil parametrlar orqali qidirishga imkon beradi. Razmetkalash tarixiga nazar tashlaydigan boʻlsak dastlabki teglash Braun korpusida Frensis va Kucheralar tomonidan amalga oshirilgan. Bunda soʻz turkumlari teglangan, koʻp oʻtmay nutq qismlariga boshqa lingvistik teglar – birlik, koʻplik, jins, sifat darajalari, predloglarni izohlashni boshlashgan. Jami 77 xil teglar bilan izohlash amalga oshirilgan. Bundan koʻrinadiki korpusda dastlabki teglash morfologik yoki grammatik teglash hisoblanadi. Dastlab yaratilgan teg dasturlar CLAWS, TEI va boshqalar korpusda annotatsiyalash masalasini elektron shaklga oʻtkazish uchun xizmat qilishi kerak boʻlgan. Chunki katta hajmli matinni grammatik jihatdan izohlash tadqiqotchidan juda koʻp vaqt va kuch talab qilgan. Lekin elektron tegger dasturlarda xatolik foizi yuqori chiqqani bois qoʻl mehnati uzoq vaqt talab qilngan. Ummuman grammatik teglash 1987-yillarda keng avj olganligi haqida ma'lumotlar mavjud.[2; B. 292-293.] Mashhur korpuslardan Braun korpusi, LOB korpusi va BNC grammatik izohlangan, LLC prosodik izohlangan, Susanne korpusi esa sintaktik izohlangan. Izohli korpuslar yozma va

ogʻzaki nutq uchun modellarni avtomatik ravishda qurish, turli xil yozish va grammatikaning aniq rasmiy nazariyalarini ishlab chiqish, nutq va tahlil qilish modellarining yetarliligini baholash va taqqoslash, prosodik hodisalarni tekshirish kabi turli xil maqsadlar uchun qimmatli hisoblanadi. Makkenri, Hardilar izoh berilmagan, ya’ni annotatsiyalanmagan korpuslarni “xom” korpuslar deya baholashadi. Korpus annotatsiyasi haqida koʻplab qarashlar mavjud. Makkenri va Hardilar izohlangan korpus va izohlanmagan korpuslar haqida fikr yuritgan, ba’zi olimlarni, xususan, Sinklerni izohlangan korpuslarga qarshi ekanligi toʻgʻrisida toʻxtalgan. Sinkler izohlarning oʻzi notoʻgʻri yoki mos kelmasligi mumkinligi borasida fikr bildirgan [3; B. 379– 397.]. Umuman, korpusda izohlashning 3 ta turi haqida ma’lumotlar uchraydi. Bular:

a) belgilarni kodlash darajasi: bu darajasi past hisoblanib, biz belgilangan matndagi nutq qismlarini ketma-ketlik bilan morfosintaktik izohini aniqlaymiz;

b) tavsiflovchi daraja: bu mavhumroq darajadir, bu yerda teg ma’lum bir tilning morfosintaktik tavsifida atribut-qiymat juftlari toʻplami bilan aniqlanadi. Toʻliq aniq tavsif uchun ushbu tavsifni monotonik merosga ega boʻlgan atribut-qiymat iyerarxiyasi sifatida rasmiylashtirish maqsadga muvofiqdir. Keyin teglar mantiqiy teglash deb nomlanishi mumkin;

c) tillararo daraja: bu eng mavhum darajadir, bu yerda til belgilarini (masalan, son, birlik, koʻplik) turli xil tillardagi umumiy qoʻllanilishini tekshiramiz [4;B.101-102.]. Korpusda izohlashning odatiy va keng tarqalgan holati grammatik teglashdir. [5; Vol.1.N 01] Korpus annotatsiyasi bu matnning elektron koʻrinishiga qoʻshilgan kodlash orqali matn korpusiga izohlovchi, lingvistik ma’lumotlarni qoʻshish amaliyoti. [6; B.115-116.]. Boshqa manbalarda korpus annotatsiyasining uch xil turi mavjud deb qaraladi: tizimli belgilash, nutq qismlarini belgilash, grammatik belgilash. Tizimli belgilashda matnlar haqida tavsiflovchi ma’lumot beriladi. Ba’zan bu ma’lumotlar korpusda matn sarlavhasiga biriktirilishi, foydalanuvchiga sarlavha orqali alohida oyna ochilishi, matn haqida hamda muallif haqida toʻliq ma’lumotlar berilishi mumkin. Til birliklarini morfosintaktik izohlash uchun maxsus teglar belgilanadi, korpus lingvistikasida teglovchi dasturlar “tegger” deb ataladi. Matnlarda avtomatik sintaktis tahlilni amalga oshiruvchi, ya’ni izohlovchi kompyuter dasturlari “parser” deyiladi, bunda matn strukturasi, gaplar qurilishi, qolipi izohlanadi. Biroz farqli tasniflash Makkenri, Hardilar tadqiqotlarida uchraydi. Olim yuqoridagi tasnifni korpusning qidiruv tizimiga kiritib, bu korpusdagi ma’lumotlar bazasini tekshirishga yordam beradi deb hisoblaydi va oʻz oʻrnida uch turga ajratadi. Bular: metama’lumot, matnni belgilash va lingvistik annotatsiya. Metama’lumotlar – matn kim tomonidan yozilgani, qachon nashr qilingani, qaysi tilda yozilgani toʻgʻrisida ba’zi ma’lumotlarni beradi. Metadata korpus matnida kodlanishi mumkin, bundan tashqari alohida hujjat yoki ma’lumotlar bazasida saqlanishi mumkin. Matnni belgilash (tekstual markup) matnda soʻzlarning lingvistik xususiyatlaridan boshqa ma’lumotlarni kodlaydi. Masalan, matnni formatlashni ifodalash uchun ishlatiladi, ya’ni matn, matn abzatsining yoki ogʻzaki nutqning boshlanish va tugash nuqtasini belgilash vazifasini bajaradi.

Annotatsiyada nutq birliklarini belgilashda maxsus kodlardan foydalanadi, masalan, XML (extensible markup language) qirrali-bracket teglari nutqning boshlanish va tugash nuqtasini belgilashda ishlatiladi, bu yerda otli fraza boshlanadigan nuqtada () kodi va tugash nuqtasida () kodi ishlatiladi. Masalan, (Talaba xonada (oʻtiribdi. ()The cat() sat on ()the mat(). Bugungi kunda til korpuslarida annotatsiyaning morfologik, sintaktik, semantik, aksentik kabi bir necha koʻrinishi mavjud. Bularning orasida eng mashhur teglash morfologik (POS-part of

speech)dir.[7;B.185] Yaqin orada korpus lingvistikasi mutaxassislari tomonidan soʻz yasalish annotatsiyasining kiritilishi ham kutilmoqda.

Muhokama. Keltirilgan ma'lumotlarga koʻra korpus lingvistikasida matnlarni annotatsiyalash bir necha turlarga boʻlinadi. Jumladan:

Morfosintaktik izoh: matndagi har bir soʻz leksemasining grammatik sinfiga izoh, shuningdek "grammatik teglash" yoki "nutqning bir qismi(POS)ni belgilash" deb nomlanadi.

Sintaktik izoh: gaplar tuzilishiga izoh, masalan, birikma yoki gap strukturalarining birikishini tahlil qilish. Matnga tatbiq etilgan izohlashning boshqa turlari ham sintaktik annotatsiya tarkibida oʻrganiladi.

Semantik izohlash: birliklarning lugʻaviy-ma'noviy guruhi yoki semantik toifasini uchun izohlovchi tegger. Semantik izohlashda matndagi soʻzlarning semantik xususiyatlari (asosan, soʻz ma'nosi izohi) yoki soʻzlar oʻrtasidagi semantik munosabatlar belgilanadi. Semantik xususiyatlarga izoh berish kerak boʻlgan standart me'yor yoʻq. Tilda mavjud lugʻatlar va bilimga asoslanib izohlash amali bajariladi.[8; Vol.1.N 01(2022]

Lemma izohi: Matndagi har bir soʻz leksemasining lemmasini koʻrsatish. Gapning lemma izohida matnning har bir leksik birligiga uning nutq qismini koʻrsatuvchi kod berilishi maqsad qilingan. [9; B.110-113]Bu korpusdan ma'lumotlarni olishning oʻziga xosligini oshiradi va sintaktik tahlil qilishda va semantik maydon izohlarida yordam beradi.

Xulosa. Kontekstdagi har bir soʻzga grammatik toifa berib, nutq qismlarini koʻrsatishimiz uchun korpusga izohlashni kiritishimiz kerak. Kiritilgan izoh saqlanadi, har safar xuddi shunday nutq qismi kontekstda uchraganda avtomatik izohlanadi. Masalan, *oʻqituvchilarning* soʻzi [morf. OT+Koʻp+ Qark+YAS, sem. AOT] tarzida izohlanadi, belgilar orqali belgilanadi. Morfologik korpus izohi biroz murakkab, bajarilishi qiyindek tuyulishi mumkin, aslida tilshunoslar uchun uzoq yillar davomida koʻz va qoʻl mehnati vositasida amalga oshirilib kelayotgan jarayondir. Afsuski bugungi kunda oʻzbek korpus lingvistikasida avtomatik tegger dasturlar mavjud emas bu esa oʻzbek korpusining tor doirada qolib ketishiga sabab boʻlayotgan omillardan biridir.

Adabiyotlar/Литература/ References:

1. Хамроева Ш. Ўзбек тили муаллифлик корпусини тузишнинг лингвистик асослари: Фил. фан. бўйича фалсафа доктори (PhD)…дис. – Бухоро, 2018. – 250 б
2. Garside R., Leech G., McEnery T., Corpus linguistics,1997, pp 292-293.
3. Sinclair J., Svartvik J., English Corpus Linguistics 1991, pp 379– 397.
4. Leech, G. and Wilson, A., Corpus linguistics by the Lune,1994, pp 101-102.
5. Abdullayeva O. Til korpuslarida lingvistik annotatsiya va uning prinsiplari: -Toshkent, 2022. Vol.1.N 01(2022)
6. Leech G., Wilson A., Corpus linguistics by the Lune,1994, pp 115-116.
7. Meyer Ch., Developing of corpus linguistics, 2004, pp 185
8. Abdullayeva O. Til korpuslarida lingvistik annotatsiya va uning prinsiplari: -Toshkent, 2022. Vol.1.N 01(2022)
9. Leech G., Wilson A., Corpus linguistics by the Lune, pp.110-113, 1994.

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPR1342V4I4Y2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 4 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).